

Ànimes negres

Leandro Sagristà

Un viatge apassionant a
la Barcelona del pistolerisme
i de la Transició

PREMI VILA DE TEULADA

edicions
bromera

El senyor Codina, el nostre professor de filosofia, acostumava a dir-nos que la vida no és més que un seguit de dies sense història. Un aforisme banal que, malgrat tot, no deixava de contenir la seva part de veritat. Al capdavall, no era això la vida? Una allau de segons, minuts, hores i dies prou anodins per abismar-se per sempre a l'oblit? Un flux de no-res, un magma sense substància que s'arraulia cap un vòrtex invisible? Si m'ho parava a pensar, què podia recordar dels darrers mesos? Tan sols aquells fets que s'havien distingit de la resta per la seva transcendència, llampecs aïllats enmig de la foscor: la festa del meu setzè aniversari, el concert de Police a la Monumental, la nit que vaig embolicar-me amb la Carlota... Coi, d'això sí que me'n recordava. M'ho havia muntat per portar-la al pis dels pares aprofitant que anaven a l'estrena d'*El resplandor*. Com que feia poc que sortíem junts, els la vaig presentar com una amiga que venia a estudiar per a un examen. Tan bon punt van tancar la porta vaig córrer cap al moble bar per agafar l'ampolla de Licor 43, que sabia que li agradava. Una estona més tard ens ho muntàvem al meu llit amb aquella fal·lera inexperta pròpia de la nostra edat. Després vam jeure mig nus, abraçats i ensopits per l'efecte de la beguda, fins que vaig sentir les claus al pany de la porta. Havíem calculat malament i els pares tornaven abans del que esperàvem de la seva vetllada cinematogràfica. Encara puc

veure la cara del pare quan va entrar a l'habitació. Jo estava despullat de cintura cap amunt i la Carlota només portava una samarreta i les calces. Ni tan sols la xafogor aclaparadora d'aquell mes de juny podia justificar l'escena. El pare se'n va quedar mirant bocabadat, va acostar-se als gots buits que hi havia sobre l'escriptori, va aixecar-ne un, el va olorar i tot arrufant el nas va dir: «Què heu fet? Una orgia?».

Explico tot això perquè aquesta història s'inicia en un d'aquells dies excepcionals que es recorden tota la vida. Un d'aquells dies que invaliden la teoria del senyor Codina. O que, per contrast, la confirmen. Un d'aquells dies que acaben esdevenint molt més que una data i, com una cicatriu o un tatuatge, se'ns graven per sempre a la memòria.

Era el 4 de setembre de l'any 1980, i jo era un jovencell a punt de fer-ne disset que estudiava tercer de BUP.

El telèfon va sonar d'hora. Potser massa d'hora perquè aquella trucada pogués portar res que no fossin males notícies. Vaig despertar-me sobtat pel continu ring-ring que em foradava les orelles des de l'aparell principal del menjador i el supletori de l'habitació dels pares. Va ser allà on la mare va despenjar. Aviat vaig saber que havia passat alguna cosa greu. Alguna cosa que tenia a veure amb l'avi. Després s'hi va posar el pare, que va penjar de seguida. Vaig sentir l'aixeta del seu lavabo i una fressa de calaixos que s'obrien i es tancaven. Finalment passes que corrien cap al rebedor i la porta del pis que es tancava.

Vaig sortir del llit i vaig anar cap al menjador. La silueta de la mare es retallava al sofà per l'efecte de la llum que entrava per les esclotxes de la persiana. M'hi vaig acostar. Somicava amb les mans a la cara.

—Què passa? —li vaig preguntar.

Es va apartar les mans de la cara i em va mirar amb estranyesa, com si no em reconegués.

—Mare —vaig insistir—, vols explicar-me què ha passat?

—L'avi —va respondre, i va quedar-se callada un altre cop.

La vaig sacsejar per les espatlles.

—L'avi, què? Li ha passat res, a l'avi?

Abans que ella obrís boca jo ja sabia la resposta.

—És mort —va dir després d'una pausa.

Com si hagués necessitat que em confirmés el que ja suposava, no va ser fins llavors que vaig començar a plorar.

—L'han matat —va afegir amb un fil de veu—. L'ha trobat la senyora Encarna quan anava a portar-li la compra. Li han regirat la casa per robar-li, David. L'han matat.

I jo vaig sentir que el terra es feia fonedís i que havia de seure si no volia caure.

No havia conegut l'avi fins als dotze anys. De fet, a casa gairebé no es parlava mai d'ell. Només sabia que es deia Ricard i que vivia a França perquè a la fi de la Guerra Civil s'havia hagut d'exiliar. Per mi, que tampoc havia conegut l'avi matern perquè s'havia mort poc abans que jo nasqués, tenir un iaio viu i que fos un complet desconegut malgrat viure al país del costat, constituïa un misteri indesxifrable. A més cada vegada que intentava treure el tema i proposava que féssim una escapadeta per anar a visitar-lo, el pare sortia amb evasives: que si tenia molta feina, que si no era el moment de fer una despesa, que si per les vacances ja havien reservat l'apartament a Cambrils...

Per això encara em va sobtar més que un diumenge del mes de desembre de l'any 1975, quan els carrers ja lluien plens de garlandes i bombetes de colors, es presentés sense avisar al nostre domicili. Recordo que van trucar a la porta i el pare em va dir que anés a mirar qui era. Confiat que seria el sereno, l'escombriaire o la portera que venien, com manava la tradició, a demanar l'estrena, vaig obrir directament. Per la meva sorpresa vaig trobar-hi un senyor d'allò més empolainat, impecablement abillat amb un vestit blau marí, camisa celeste i corbata a joc. Es cobria el cap amb un barret d'ala ampla, fet que no impedia endevinar-li el color blanquíssim dels cabells, que lluien a les temples com les plomes d'un majestuós cigne. Era alt, més que el pare, i carregat d'espatlles. Si soc sincer, he de reconèixer que en aquella primera presa de contacte em va semblar un gàngster.

—Hola. —És l'únic que se'm va acudir murmurar. Després d'un instant de mirar-me'l embadalit vaig afegir:— Que ha vingut a veure el pare?

Va somriure i em va posar les mans sobre les espatlles.

—Tu deus ser en David, oi? —va preguntar mirant-me fixament als ulls.

Vaig inclinar el cap afirmativament.

—He vingut a veure-us a tots dos. De fet, ja tenia moltes ganes de conèixer el meu únic net.

—Ets l'avi Ricard? —vaig dir encara sense acabar de creure'm que aquella fos una possibilitat real.

Vaig sentir la veu del pare travessant el passadís.

—Que passa res? —cridava des del menjador. Pel to que feia servir no semblava amoïnat. Més aviat manifestava estranyesa.

–Pare, vine!

–Què collons vols ara? –va remugar–. Si és la senyora Paquita demana-li calés a la teva mare.

–Hi ha l'avi! –vaig insistir.

Es va fer un silenci sepulcral. Durant uns instants el temps va semblar aturar-se. De cop van sentir-se les passes del pare al passadís. L'avi continuava plantat a la porta. Ni ell havia gosat demanar-me entrar ni jo li havia ofert aquesta possibilitat. Suposo que d'alguna manera tots dos enteníem que era el pare qui havia de prendre aquesta decisió. Finalment es van trobar. L'un davant de l'altre, com dos vells amics que es retroben al cap dels anys i gairebé no són capaços de reconèixer-se. Més tard, quan vaig assabentar-me de tota la història, vaig saber que no s'havien vist des de l'any 1964. I vaig entendre el perquè d'aquella fredor inicial. Es van mirar de fit a fit. Semblaven boxejadors que calculessin en la distància curta els punts forts i febles de l'adversari, a fi d'esbrinar quines eren les possibilitats de guanyar el combat. Llavors es van estrènyer la mà. Fou una encaixada impersonal, sense ànima. Tan protocol·lària com la que hagués fet a un venedor a domicili.

–Me n'alegro de veure't, fill –va dir llavors l'avi Ricard.

Es va treure el barret i sense demanar permís va travessar la porta. Em vaig fer enrere per deixar-lo passar. Ell va allargar els braços i em va fer una abraçada.

La primera setmana va viure amb nosaltres. Gaudia d'una pensió que li pagava el govern francès, perquè havia treballat a Rouen des de la fi de la Segona Guerra Mundial,

i podia mantenir-se per si mateix, però va necessitar uns quants dies per trobar un pis de lloguer. Es movia entre nosaltres amb una certa recança, com un animal fugisser poc acostumat al tracte amb les persones. Malgrat això, no hi havia res d'esquerp al seu comportament, al contrari, es tractava més aviat d'una certa reserva, d'una prudència amable que calculava cada gest i cada paraula per no importunar el més mínim. De dilluns a divendres es llevava a dos quarts de vuit, que era l'hora que sonava el meu despertador per anar a l'escola. Apareixia de sobte a la cuina, on jo prenia l'esmorzar, seia davant meu, se servia un cafè i xerràvem durant els quinze minuts que jo tenia abans de sortir a tota pressa per no perdre l'autobús. Eren converses de tanteig. L'un preguntava i l'altre responia. La idea era que comencéssim a conèixer-nos.

—Per què no has tornat abans? —vaig etzibar-li la primera vegada que vam parlar sols. Preguntava amb la ingenuïtat pròpia d'un nen de la meva edat.

—No volia viure en un país on governés un dictador —va respondre lacònic.

—Et refereixes a Franco, oi?

Va fer que sí amb el cap.

—I per això vivies a França? El pare em va dir que era perquè estaves exiliat.

No va poder evitar que se li escapés el riure.

—I tu saps què vol dir això d'exiliat?

—No, però com que m'ho va dir el pare...

—Escolta'm bé, David. Veig que ets un noi espavilat i que em sabràs entendre. El teu avi va marxar d'aquí fa gairebé quaranta anys perquè va lluitar en una guerra i la

va perdre. Els que la van guanyar són els que han estat al poder fins ara. Jo no hi volia tornar i ells tampoc m'haurien deixat fer-ho. El que importa, però, és que ara soc aquí i que tenim una oportunitat per començar de nou. Hem de mirar cap al futur i no cap al passat. Prou de preguntes sobre el passat. Millor que vulguis saber on anirem el proper cap de setmana, o què farem quan em vinguis a veure a casa. Et sembla bé?

Vaig dir que sí.

Ni remotament podia pensar que fos el pare qui li havia prohibit que parlés amb mi de la seva vida anterior.

Va trobar una casa a Badalona, al barri de Bufalà. Encara que estava força atrotinada, tenia un jardí gran, un xic feréstec, ple de bardisses i plantes silvestres que de tant en tant li anava a tallar un paio de l'Ajuntament. Hi venien gats del carrer atrets pel menjar que l'avi deixava al costat del mur davanter. La majoria eren esquerps i porucs. Fugien tan aviat com intentàvem acostar-nos-hi. Només els cadells, a força de contacte, es tornaven mansos. Jo me'n vaig quedar un de color blanc i negre que vaig anomenar Yerik. Amb el pas del temps aquell jardí ha esdevingut el símbol de la innocència perduda. El lloc on van transcórrer les darreres hores de la meva infantesa, una mena de paradís abolit, un espai de virginitat emocional on la felicitat tenia forma de pilota, de xarranca o de baldufa.

Quan vaig ser una mica més gran, les hores que passava amb l'avi van prendre un caire diferent. Semblava tenir un do especial per saber quines eren les meves inquietuds

i interessos en cada moment. O potser és que era ell qui, sense que jo me n'adonés, m'anava contagiant els seus. Em va descobrir els còmics del Tintín i l'Astèrix. Me'ls comprava quan molts diumenges anàvem a passejar al Mercat de Sant Antoni. Fèiem un cop d'ull a les paradetes i sèiem en algun bar a prendre alguna cosa. Al principi demanava una coca-cola o una fanta. Quan vaig complir els catorze va dir-li al cambrer que em portés una cervesa. Des de llavors, sempre brindàvem amb una canya ben fresqueta. Durant els mesos següents va ensenyar-me a jugar als escacs. Pujàvem a les golfes de la casa, encenia la llar de foc i, amb un protocol gairebé cerimonial, posava el tauler sobre un vell bagul que fèiem servir de taula. Després col·locava les peces amb cura, traint-les d'una en una de la caixa de fusta. Des del primer dia em va cedir les negres. «No juguis mai als escacs si no és amb les negres», em va dir molt seriós. «Hi ha tres coses fonamentals a les quals un home no pot renunciar: a la seva paraula, a portar les sabates enllustrades i a jugar al escacs amb les peces negres. No ho oblidis mai això, David.»

Als quinze em va presentar en Narcís Molina, un personatge força pintoresc. Vivia al mateix carrer que l'avi i l'havia conegut al bar del Tito, que era l'establiment que aplegava els parroquians dels voltants. En Narcís, a qui tothom li deia Moli, era un jubilat amb un excés d'afició pel vermut i el dòmino. Se li havia mort la dona feia dos anys i des de llavors es dedicava a empaitar vídues als balls i a les festes de barri. No podia comprendre com s'havien fet amics, perquè no semblava que tinguessin res en comú. El primer dia que el vaig veure va ser a casa de l'avi. Jeia al sofà amb un escuradents a la boca i una copa de conyac a la mà.

–Aquest és el teu net? –va preguntar quan vaig entrar–. Òndia, tu, quina pinta de passerell que fa! –va afegir sorreguer.

–Et presento en Moli –va dir l’avi gairebé com si es disculpés.

En Moli es va aixecar i va acostar-se’m per estrènyer-me la mà.

–I tu tens quinze anys? –em va dir–. Coi, nano, n’aparentes dos menys. Encara ni deus afaitar-te.

Es va deixar caure un altre cop al sofà i es va treure les ulleres. Va començar a fregar-se els ulls com si li hagués entrat un bri de palla.

–Quinze anys –va murmurar–. No havia fet jo forats ni res amb quinze anys...

I va esclatar a riure.

Pel meu setzè aniversari, l’avi em va regalar una càmera de fotos. Una Olympus OM-1 de segona mà, un aparell meravellós que avui encara conservo. Va ensenyar-me tot el que sabia sobre l’art de la fotografia, que no era poc: l’enfocament, l’exposició, el funcionament del diafragma i l’obturador..., fins i tot em va ensenyar a revelar. Sortíem a fotografiar tot el que ens venia de gust. Acabàvem el carret i ens tancàvem a una habitació que havia deixat lliure amb aquesta finalitat, revelàvem els negatius i fèiem el positiu. Al meu setzè aniversari..., d’això només feia uns mesos. I ara l’avi era mort. Algun malparit l’havia matat per robar-li. El meu avi..., que malgrat tot continuava sent un desconegut. Mai, mai no va cedir a parlar-me del seu passat. Jo sempre

mirava de saber alguna cosa. Amb els anys començava a tenir interès per qüestions que fins aleshores no m'havien amoïnat. Ara sí que sabia el que era un exiliat. Que a la Guerra Civil s'havien enfrontat republicans i feixistes. Que a Espanya havia governat una dictadura militar durant gairebé quaranta anys. Que amb la mort de Franco s'havia obert un període de canvis que havien convertit l'estat en una monarquia parlamentària amb un govern presidit per Adolfo Suárez. Que s'havia redactat una constitució i desplegat un règim autonòmic que aprovava l'Estatut d'Autonomia. Que s'havia restaurat la Generalitat de Catalunya i que el seu president era Jordi Pujol.

Sabia tot això i que l'avi era mort. Que algú l'havia matat. El meu avi Ricard. Quina putada, collons.